

ΕΒΔΟΜΑΣ

ἜΤΟΣ Α' 1884

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

9 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΑΡΙΘ. 41

ΑΡΧΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

[Δημοσιεύομεν, καθά ὑποσχέθημεν, κατωτέρω τὸν λόγον, ὃν τῇ 10 Νοεμβρίου ἔ. ἔ. ἐξειφώνησεν ὁ ἀφηγητὴς κ. Γ. Ν. Κατζίδακῆς ἐν τῇ φιλοσοφικῇ Σχολῇ ἀρχόμενος τῶν παραδόσεών του.

Μετὰ τὰ ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσιν εἰθιζόμενα, προέβη ὡς ἀκολούθως].

Κατάλληλον εἰς τὴν παρούσαν ὥραν κρίνω, ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸ μάθημα τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας παρ' ἡμῖν, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἀγνοοῦνται μέχρι τοῦδε, νὰ προσπαθῆσω νὰ ἐκθέσω ἐνώπιον Ἑλλήνων πρῶτον μὲν βραχέα τινὰ περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ ποίας μεταβολῆς ὑπέστη τὸ ῥηθὲν μάθημα κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, τίνων προβλημάτων κυρίως ἐπιζητεῖται ἐν τῷ παρόντι ἡ λύσις, καὶ τί δύναται καὶ ὀφείλει ἡ φιλόμουςος νεολαία τῆς πατρίδος νὰ περιμένῃ ἀπὸ τοῦ μαθήματος τούτου.

Ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα καθόλου εἶναι τῶν πολυτιμοτάτων δώρων τοῦ Θεοῦ, διότι δι' αὐτῆς πρὸ πάντων κατώρθωσεν ὁ ἄνθρωπος ν' ἀναδειχθῇ τοσοῦτον ὑπέρτερος τῶν ἄλλων ζώων, δι' αὐτὰ ἡ σπουδαιότης αὐτῆς τάχιστα προσέπεσεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου. Τούτου ἕνεκα ἐνωρίς, ἅμα τῇ ἐμφανίσει πολιτισμοῦ τινος, εὐρίσκομεν εὐθὺς ἀνδρας ἐξετάζοντας τὸ θεῖον τοῦτο χάρισμα. Δυνάμεθα ἄρα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ἔρευνα εἶναι σχεδὸν τοσοῦτον ἀρχαία ὅσον καὶ ὁ πολιτισμὸς. Καὶ αὐτὸς ὁ Ὀμηρὸς ἐπιχειρεῖ νὰ ἐτυμολογήσῃ τὸ ὄνομα Ὀδυσσεύς,¹ καὶ αὐτὸς διαστέλλει λέξεις Θεῶν καὶ λέξεις ἀνθρώπων.² Καὶ

1. Ἐν τ. 406—9 διὰ τῶν ἐξῆς:

Γαμβρὸς ἐμὸς θύγατῆρ τε, πῖ θ ε σ θ' ὄνομα, ὅτι [κεν εἶπω.

πολλοῖσιν γὰρ ἐγὼ γε δ δ υ σ σ ἄ μ ε ν ο ς τὸ δ' ἰκάνω, ἀνδρῶσιν ἠδὲ γυναιξίν ἀνὰ χθόνα πολυδότεραν, τῷ δ' Ὀδυσσεὺς ὄνομα ἔστω ἐπώνυμον...

2. Ἐν Α' 403—4

ὃν Βριάρεων καλέουσι Θεοί, ἄνδρες δὲ τε πάντες Αἰγαίωνα...

καὶ Β, 813—4.
τὴν ἡ τοὶ ἄνδρες Βατρίεαν κηλήσκουσιν, ἀθάνατοι δὲ τε σῆμα πολυκαριθμοῖο Μυρτίνης.
καὶ Ξ 291

ἦν τ' ἐν ἔρεσσι χαλκίδα κηλήσκουσι Θεοί, ἄνδρες δὲ κύμινδιν. περὶ. καὶ Γ 74 καὶ κ 305 καὶ μ. 61.

Διὰ τούτων βεβαίως δηλοῦται, ὅτι εἶχεν ἀρχισῆ ἤδη τότε ἡ σκέψις ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν. Ὅτι ἐνηπίαζεν ἀλόμῃ παντάπασιν, εἶναι ἀπόδηλον, ἀλλὰ μεγάλην σημασίαν εἶχεν ἡ ἀρχή, τῆς ἡ παρατήρησις, ὅτι ἐν εἶναι τὰ κατὰ τὴν γλῶσσαν τὸσον φυσικῶς ἀναγκαῖα, ὅπως ἄνθρωπος ἀκόπως καὶ ἀνεπαίσθητως μαθῶν παρὰ τῆς μητρὸς του καὶ κατὰ βούλησιν μεταχειριζόμενος αὐτὴν ἐλευθέρως ν. μίμει, καὶ ὡς ὑπὸ τῆς φύσεως δεδομένως,

ἐν αὐτῷ τῷ Rigveda τῶν Ἰνδῶν εὐρίσκομεν ἐτυμολογικὰς ἀποπειράς.¹ Ἄλλ' ὅσα μᾶλλον κατερχόμεθα τοὺς χρόνους, τοσοῦτῳ συχνότεραι ἀπαντῶσιν αἱ ἐτυμολογικαὶ ἀποπειραὶ καὶ αἱ δι' αὐτῶν ἐρμηνεῖαι ὀνομάτων παλαιότερων καὶ αἱ γλωσσικαὶ ἔρευναι. Πλήρη τούτων εἶναι π. χ. τὰ νεώτερα Veda.² Καὶ ἐν Ἑλλάδι δὲ ἤδη ἀπὸ τοῦ βίου αἰῶνος π. Χ. ἀρχονται ἄνδρες ἄξιοι λόγου, οἷον Θεαγένης ὁ Ῥηγίνος, Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, Δημόκριτος ὁ Ἀδδηρίτης καὶ ἄλλοι νὰ ἐρευνῶσι τὴν γλῶσσαν. Αἱ μελέται δ' αὐταὶ ἔλαβον ἔπειτα διὰ τῶν Σοφιστῶν, τοῦ Πλάτωνος, τῶν Ἀλεξανδρινῶν μεγάλην ἐπίδοσιν, ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων διδασκόντες ἐπέστησαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὴν προσοχὴν τῶν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ἐκαλλιέργησαν αὐτὴν ἰκανῶς. Οὐδ' οἱ Ἀραβες ὑστέρησαν ἐν τῇ ἐρεύνη ταύτῃ, ὅτε ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος μ. Χ. ἐβάνησαν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἄλλ' ἡ ἀνύψωσις τῶν πολυετῶν καὶ ἐπιμελῶν τούτων ἐρευνῶν εἰς ἐπιστήμην ἐκωλύετο ὑπὸ τε τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς ὄλκτου, διότι οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ κατεφρόνουσαν οὐδ' ἐσπούδαζον τὰς ξένας γλώσσας, καὶ ὑπὸ τῆς ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν

καθὰ καὶ τὴν κίνησιν τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἡ τὴν ὄρασιν κτ., ὑπολαμβάνει. Μετὰ τῆς παρατηρήσεως ταύτης συνδέεται φυσικῶτα ἡ ἀπορία τοῦ πῶς λέγουσιν ἡ πράττουσιν οἱ ἄλλοι, ἡ πῶς καὶ πόθεν εἶπον ἡ ἔλεγον τι οἱ παλαιότεροι κτ. Εἶναι δὲ γνωστὸν καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι ἡ ἀπορία εἶναι μήτηρ τῆς ἐρένης, τῆς ἐπιστήμης.

1. Rigveda τῆ. ric=ἔσμα, ποιήμα, στίχος, veda=ἐπιστήμη, γνώσις, θεολογικὴ ἐπιστήμη, ὅθεν τὸ ἔμμετρον, ποιητικὸν veda, οἱ ὕμνοι. Ταῦτα φαίνεται ὅτι ἐποιήθησαν πρὸ τοῦ 2,000 π. Χ., διότι οἱ Ἰνδοὶ τότε δὲν εἶχον προχωρήσῃ μέχρι θαλάσσης, ἀλλ' εὐρίσκοντο ἐν τῷ σημερινῷ Ἀφγανιστάν, ὅθεν μετὰ δεινῶς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἔγχωριους ἐπέφετόθησαν. Τοὺς ἀγῶνας δὲ τούτους ἐλάμπρυναν πολλοὶ ὕμνοι τοῦ Rigveda. Ἡ θάλασσα ἀγνοῖται ὅπως ἐν τοῖς ποιήμασι τούτοις, πρὸς δὲ καὶ ἡ διαίρεσις εἰς βίους, ὅπως βραδύτερον ἐν Ἰνδίας ἀνεπτύχθη καὶ περὶκεύασε κατὰ μικρὸν τὴν μέχρι τοῦδε δυστυχίαν τοῦ εὐφυοῦς ἐκείνου λαοῦ. Ἐγράθησαν δὲ πάντως μετέπειτα περὶ τὸ 1500 π. Χ. ἡ καὶ βραδύτερον ἔτι. Ἀποτελοῦσι δέκα βιβλία (mandala), ὧν τὰ 9 πρῶτα παλαιότερα, τὸ δὲ 10 νεώτερον καὶ ποιητικῶν περιχομένου. Οἱ ὕμνοι εἶναι περὶ τοὺς χιλίους, καὶ ἔχουσι περίπου 10,000 στίχους, ἀνήκουσι δὲ τοῖς ἱερωτάτοις ἔργοις τῆς θρησκείας τῶν Ἰνδῶν.

2. Τοιαῦτα εἶναι α) τὸ Sāma veda=veda τῶν ἔσματων (sāman=ἔσμα), περιέχον τὸ ἕκτον περὶπου μέρος τῶν καὶ ἐν Rigveda εὐρισκομένων ὕμνων, ἀλλὰ μετὰ διαφορῶν β) τὸ Yajur veda=veda τῶν περὶ τὴν θυσίαν (yajus=θυσία), λίαν ἐκτεταμένη συλλογὴ ἐν μέρει ἔμμετρον καὶ ἐν μέρει πεζολογικὴ, καὶ καθόλου θεολογικοῦ περιχομένου γ) τὸ Atharva veda τὸ veda τῶν Atharva (Atharva=μυθικὸν γένος ἱερῶν), ἡ ἔκτασις τοῦ περὶπου ἡ ἡμίσεια τοῦ Rigveda. Ἡ γλῶσσα τοῦ Yajurveda καὶ τοῦ Atharva veda ἔχει μεγίστην σημασίαν, διότι δεικνύει τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς ποιητικῆς εἰς τὴν πεζὸν λόγον.

ταύτην ταχέως καὶ δὴ ἐπισηλοῦς χρήσεως καὶ κρίσεως τοῦ ὑπάρχοντος.

Εἰς ἀρσιν τοῦ κωλύματος τούτου συνέτελεσαν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ποικίλα γεγονότα. Πρῶτον διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰ ἀπολίτευτα ἔθνη ἐγένετο χρεῖα νὰ μεταφρασθῇ ἡ Γραφή εἰς τὰς διαφόρους αὐτῶν γλώσσας, αἰτινες οὕτω διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἱεραποστόλων κατέστησαν γνωσταί. Δεύτερον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἐμπορικῶν ὁδῶν τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ ἔλλα συμφέροντα τῆς Εὐρώπης ἔλαβον ἀνάπτυξιν κατὰ πηκτικὴν. Ἐκ τῶν πολλῶν δ' Εὐρωπαϊκῶν, οἵτινες ἐπὶ διαφόροις σκοποῖς ἀπῆρχοντο εἰς τὰς ξένας χώρας ταύτας ὑπῆρξαν καὶ τινες, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἔμαθον καὶ τοῖς ἄλλοις ἐγνώρισαν ὅπως δῆποτε τὰς τῶν ἐθνῶν ἐκείνων γλώσσας. Τρίτον μετὰ τὴν εὐρεσιν τῶν ὁδῶν τούτων καὶ τὴν κατάκτησιν πολλῶν χωρῶν πανταχοῦ τῆς γῆς ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἀπέβησαν αἱ περιηγησεῖς καὶ δὴ καὶ αἱ γνώσεις τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ γλωσσῶν τῶν ἐθνῶν ἐκείνων πολλῶ συχνότεραι ἢ τὸ πρῖν.

Ἄλλὰ σπουδαιότερον τούτων πάντων ἡμοῦ ἦτο ἀναμφιβόλως ἡ ἀνακάλυψις τῆς γλώσσης τῶν Ἰνδῶν. Πρῶτον μὲν διότι ταύτης παλαιότατα γλωσσικὰ μνημεῖα διεσώθησαν ἡμῖν, ταῦτα δὲ παρέχουσι ἡμῖν γλῶσσαν οὕτως ἀρχαίαν, οὕτως εὐδιάκριτα ἔτι καὶ διαφανῆ διαφυλάττουσαν τὰ καθ' ἑκάστα στοιχεῖα τῶν λέξεων, ὥστε ἀφ' ἑαυτῆς ὡς εἰπεῖν εἶναι δῆλη πόθεν καὶ πῶς συνέστηκεν. Δεύτερον δὲ διότι ἡ γλῶσσα τῶν Ἰνδῶν αὕτη δὲν ἦτο τις πτωχὴ, βάρβαρος καὶ ἀκαλλιέργητος, ἀλλ' ὅπως τούαντίον καὶ θησαυρὸν καταπληκτικὸν λέξεων καὶ τύπων ἔχει καὶ ὁ θησαυρὸς οὗτος ἐπιμελέστατα ἔχει περισυλλεχθῆ καὶ ἐρμηνευθῆ καὶ ἡ γραμματικὴ ἐπιστήμη ὑπὸ τε ἄλλων πολλῶν καὶ ὑπὸ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἰδῶν γραμματικῶν Pānini εἶχε τύχη ἐξετάσεως καὶ καλλιουργίας τοιαύτης, οἷαν ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ γλώσσῃ ἀνευρίσκομεν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτοις μέγα μέρος τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας, μάλιστα κωμωδίας, ἔχουσι συγγραφῇ ἐν ταῖς Ἰνδικαῖς διαλέκτοις (Prakrit), ἐν δὲ τῇ διαλέκτῳ Pāli συνεγράφη τὸ Εὐαγγέλιον τῶν Βουδδιστῶν, τὸ Dāmapada, δι' αὐτὰ εἶχον ἐξετασθῆ ἰκανῶς καὶ τὰ φαινόμενα τῶν Ἰνδικῶν διαλέκτων.

Ἐνῶ δ' οὕτως εὐνοικῶς διέκειντο τὰ τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, ἡ φιλολογία αὐτῶν τοσαύτην εἶχε λάβῃ ἀνάπτυξιν καὶ ἔκτασιν, ὥστε κατὰ μὲν τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ ποσὸν ὑπερέβαινε πάσας τὰς γραμματείας τῶν ἄλ-

λων αρχαίων ἔθνων, κατὰ δὲ τὸ ποιὸν ὀλίγων μόνον ὑπελείπετο.

Οὕτω δ' εἶχον τὰ τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης, ὅτε ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1601 ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδρυθεῖσα Ἐμπορικὴ Ἐταιρεία τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν κατάρθωσεν ἐν διαστήματι 150 ἔτων νὰ καταβάλῃ καὶ τὴν τῶν ἐγγύωρον Ἰνδιῶν ἀντίστασιν καὶ τὴν τῶν Ὀλλανδῶν καὶ Γάλλων ἀντίζηλον ἀντίπραξιν, καὶ οὕτω περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος νὰ ἐγκατασταθῇ ὀριστικῶς καὶ ἀσφαλῶς ἐν τῇ εὐφωρωτάτῃ καὶ πολυανθρώπων πόλει τῆς χώρα τῶν Ἰνδιῶν. Ἐρως ἐμφυτος πρὸς τὴν αὐτονομίαν καὶ πρὸ πάντων πολιτικῆς σύνεσις ὑπηγόρευσε τοῖς Ἀγγλοῖς νὰ μὴ ζητήσωσι ν' ἀναστατώσωσι τὸ τοσοῦτο διάφορον ὑπὸ πᾶσαν σχεδὸν ἐπιποθίαν καὶ πολυανθρωπώτατον ἔθνος ἐκεῖνο, ἀλλὰ νὰ κυβερνώσιν καὶ δικαίωσιν αὐτὸ κατὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ παραδόσεις καὶ κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ νόμους. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἔνα ἐφαρμόσωσι τὰς ἀρχὰς ταύτας, ἐγένετο χάρις νὰ σπουδᾶσῃ τὴν γλῶσσαν τῶν Ἰνδιῶν, τὸ μὲν διότι ἐν ταύτῃ ἦσαν γεγραμμένοι ἀπὸ τοῦ παλαιωτάτου οἱ νόμοι οἱ τε ἄλλοι καὶ οἱ ἀρχαιότατοι τοῦ Manu, τὸ δὲ διότι ἡ Ἰνδικὴ φιλολογία εἶχε τοσαῦτα θέληγτρα καὶ τοσαύτην ἀξίαν καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὴν συγγένειαν τῆς γλώσσης τῶν Ἰνδιῶν πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκάς, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν φιλομαθῶν Ἀγγλῶν.

Τάχιστα λοιπὸν ἐπεμελήθησαν αὐτῆς οἱ Ἀγγλοὶ οὕτω δὲ, ἐφρόντισε πρὸ πάντων ὁ κατὰ τὸ 1783 ἐν Βεγγάλῃ διορισθεὶς πρόεδρος Δικαστηρίου William Jones τοῦτο μὲν νὰ ἰδρῦσῃ αὐτόθι Σύλλογον πλουσιωτάτων σκοποῦντα τὴν ἐξέτασιν καὶ γνώρισιν τῶν Ἀσιατικῶν γλωσσῶν καὶ πολλὰς ἀξιολόγους ἐργασίας δημοσιεύσαντα, τοῦτο δὲ νὰ γνωρίσῃ τοῖς Εὐρωπαίους διὰ μεταφράσεων καὶ πραγματειῶν τὰ ἀριστα ἔργα τῆς φιλολογίας τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὴν μεγάλην αὐτῆς σημασίαν. Οὗτος μετέφρασε τὸ ἀριστον δράμα τῶν Ἰνδιῶν, τὸ Sacundala τοῦ Kalidasa, ἔπερ ἐκ τοῦ Ἀγγλικῶ μετεφράσθη καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς ἐκτίμησιν τῆς φιλολογίας ἐκείνης. Πρὸς τούτοις ὁ αὐτὸς Jones τῷ 1788 ἀπεφάνθη δημοσίᾳ περὶ τῆς ἀναμνηστικῆς συγγενείας τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν, καὶ περὶ τῆς περὶ τῆς συγγενείας αὐτῆς πρὸς τὰς Γερμανικὰς γλώσσας, πρὸς τὴν Κελτικὴν καὶ Περσικὴν, προσέθηκε δ' ὅτι ἡ συγγένεια αὕτη δὲν ἐρμηνεύεται ἄλλως ἢ διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ γλώσσαι κατάγονται ἐκ μιᾶς τινος γλώσσης ἀπολεσθείσης. Αὕτη δ' εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ σήμερον ὑπὸ πάντων ὁμολογούμενη γνώμη.

Οὕτω δὲ διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ William Jones καὶ ἄλλων ἐφάνη ἀφῆσθαι περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος νέα δῶς γλώσσα μετὰ πλουσιωτάτης, μᾶλλον δ' ἀχνούσης, φιλολογίας καὶ νέα ἐπ' αὐτῆς ἀκριβῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἐφηρμοσμένη γραμματικὴ ἐπιστήμη. Ἐπὶ τὴν σπουδὴν τῆς

φιλολογίας ἐτρέψαντα ταχέως οἱ λόγοι τῆς Εὐρώπης, εὐτυχῶς δ' οὐδ' ἡ μικρὰ τῇ εὐγενεῖ σταδιοδρομίᾳ ταύτῃ, ἀλλ' ἐπαξίως τοῦ μεγάλου ὀνόματός της ἀντεπροσωπεύθη ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Δ. Γαλανοῦ! πολλὰ καὶ δόκιμα ἔργα ἐπιτυχῶς μεταφράσαντος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν.

Ἀλλ' ἐνῶ οὕτω πολλοὶ κατεγίνοντο περὶ τὴν μετάφρασιν, ἐκδοσιν καὶ σχολιάσιν τῶν λαμπρῶν μνημείων τῆς Ἰνδικῆς γραμματείας, ἄλλοι ἐστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν ἐπὶ τὴν ἐτοιμίην γραμματικὴν ἐπιστήμην τῶν Ἰνδιῶν, ἀσχολοῦντο περὶ τὴν κατάληψιν καὶ ἐκδοσιν (ὅπως ὁ μέγας λεξικολόγος O. Boehlingk) ἡ μετάφρασιν καὶ μεθάρμοσιν πρὸς τὸν ἡμέτερον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Ἰνδιῶν Γραμματικῶν, οἷον τοῦ πρώτου πάντων Pāṇini, τοῦ Voradeva κλπ. Μαθόντες δ' οὕτω τὴν παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς Γραμματικῶς μέθοδον ἐφήρμοσαν αὐτὴν καὶ ἐπὶ ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς καὶ Ἀσιατικὰς γλώσσας. Ἡ ἐφαρμογὴ δὲ καὶ ἐξέτασις αὕτη πολλῶν καὶ διαφόρων γλωσσῶν κατέστησαν πασιφανῆς ὅτι πᾶσα γλῶσσα καὶ ἡ μάλιστα ἀσημος καὶ βάρβαρος θεωρουμένη συμβάλλεται τι μικρὸν ἢ μέγα εἰς κατανόησιν καὶ αὐτῶν τῶν δοκιμωτάτων καὶ ἐντελεσταίων γλωσσῶν, οὕτω δὲ προπαρασκευασθεῖσα ἐπετελέσθη τοιαύτη τῆς γλωσσικῆς ἐρεῦνης ἀναμόρφωσις καὶ τοσαύτην ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι αὕτη ἔλαθεν ἔκτασιν, ὥστε δικαίως ὀνομάζεται νῆα τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπιστήμη.

[Ἐπιπέτ. τ. 100.]

Ο ΕΝ ΡΩΜΟΥΝΙΑ ΜΙΣΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Β. Σύνταξις τῆς 2. 3

Οἱ Φαναριῶται διέδοξαν τὸν Ἑλληνισμὸν ἐν Ῥωμονίᾳ, ἐπεβουλεύθησαν δὲ καὶ κατεδίωξαν τὴν Ῥωμονικὴν γλῶσσαν.

Ἰδοὺ καὶ ἄλλη κατὰ τῶν Φαναριωτῶν κατηγορία. Ἰδοὺ καὶ ἕτερος λόγος, δι' ὃν οἱ Ῥωμοῦνοι νομίζουσιν ὅτι ὀφείλουσι νὰ μισῶσι καὶ ἀναθεματίζωσιν οὐ μόνον ἐκεῖνους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας.

Ἄς ἐξετάσωμεν καὶ τὴν κατηγορίαν ταύτην.

Οἱ Φαναριῶται διέδοξαν τὸν Ἑλληνισμὸν.

Τῇ ἀληθείᾳ, ὁμολογῶ ὅτι ἀδυνατῶ νὰ ἐννοήσω τὴν τοιαύτην κατηγορίαν. Αὕτη ἐκφέρεται τὸσφ ἀορίστως, ὥστε ὁμοιάζει λίαν πρὸς τὸ ἄλλο ὁ κόσμος τὸ λέγει ἐκεῖνον, οἷτινες ἀδυνατοῦσι νὰ φέρωσι μίαν οἰανδήποτε ὀρισμένην μαρτυρίαν.

1. Δημ. Γαλανὸς ἔγεννηθῆ ἐν Ἀθήναις τῷ 1760, ἐτελεύτησε δὲ ἐν Βενερίᾳ τῶν Ἰνδιῶν τῷ 1833· ἀπῆλθεν εἰς Ἰνδία τῷ 1786 ὡς οἰκοδιδάσκαλος παρὰ τῷ ἐξ Ἀδριανουπόλεως Κωνσταντίνῳ Παναγιῇ ἐμπόρῳ ἐν Καλοῦζα. Ἠκολούθη ἐπὶ 40 ἔτη περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ φιλοσοφίαν τῶν Ἰνδιῶν, πολλὰ καὶ οὕτως ἐπιτυχῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν, ὥστε αἱ μεταφράσεις του πλείστον τιμῶνται ἐν Εὐρώπῃ.

Οἱ Φαναριῶται διέδοξαν τὸν Ἑλληνισμὸν.

Ἀλλὰ, τί ἐννοοῦσι διὰ τοῦτου οἱ ἀγαθοὶ Ῥωμοῦνοι;

Ἐννοοῦσιν ἄρα ὅτι οἱ Φαναριῶται προσεπάθησαν νὰ μεταποιήσωσι τοὺς Ῥωμοῦνους εἰς Ἕλληνας; Ἀν πιστεύομεν ὅτι ἐμελέτησαν τὸσφ ὀλίγον τὴν σύγχρονον ἱστορίαν, ὥστε ἐγνοοῦσιν ὅτι οἱ Φαναριῶται, οὐ μόνον τοιοῦτό τι οὐδέποτε ἐπέδωξαν, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐν Ῥωμονίᾳ ἐγκαταστάσαντες ἐξερρωμουνίσθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, γενόμενοι οἱ Ῥωμονικώτεροι τῶν Ῥωμοῦνων καὶ οἱ μισελληνικώτεροι τῶν μισελλήνων!

Ἡ ἐννοοῦσιν ὅτι οἱ Φαναριῶται ἐξήτησαν διὰ τῆς συστάσεως σχολείων νὰ διαδώσωσι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα;

Ἄν τοῦτο, λυποῦμαι ἐγκαρδίως, βλέπων αὐτοὺς τὸσφ ἀπειροκάλους, ὥστε νὰ νομίζωσι μέγιστον δι' ἑνα λαὸν δυστύχημα τὴν παρ' αὐτῷ διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἄξιους στραγγαλισμοῦ καὶ ἀγχόνους τοὺς τὴν τοιαύτην διάδοσιν ἀποπειρωμένους.

Ὅτι οἱ Φαναριῶται ἐξήτησαν διὰ τῆς συστάσεως σχολείων νὰ διαδώσωσιν ἐν Ῥωμονίᾳ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα: τὸν Ἑλληνισμὸν, δὲν τὸ ἀρνούμαι. Ἀλλὰ φρονῶ, καὶ μετ' ἐμοῦ πιστεύω θὰ συμφωνῇ πᾶς ὁ μὴ ὑπὸ τοῦ πάθους τυφλούμενος, ὅτι διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιοι ἐπαίνων καὶ εὐγνωμοσύνης, καὶ οὐχὶ ἄρῶν καὶ ἀναθεμάτων. Φρονῶ ὅτι τοῦτο μόνον ἀρκεῖ ὅπως ἀντισταθῆσῃ ἕσα ἄλλα κακὰ καὶ ἂν ἐπραξάν ἐν τῇ ἀδελφῇ ἐκείνῃ χώρᾳ καὶ δικαιοσύνη αὐτοῦς ἐνώπιον τῆς ἱστορίας. Καὶ τῷ ὄντι, τί σημαίνουσιν αἱ πρόσκαιροι καταπιέσεις καὶ ἔκτακτοι φορολογίαι τινῶν ἐξ αὐτῶν, ἀπέναντι τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, τῆς διανοητικῆς τῆς χώρας ἀναπτύξεως, ἢν πάντες σχεδὸν ἀνεξαιρέτως ἐπεδίωξαν;

Ἄν οἱ Φαναριῶται εἰσέπραξαν ποσότητάς τινος χρημάτων ἐκ τῆς χώρας ἐκείνης, ἔστω καὶ παρανόμως, ἔστω καὶ καταπιεστικῶς, ἔδωκαν αὐτῇ εἰς ἀντάλλαγμα τὸν ἄρτον τοῦ σώματος: τὸν ἀραβόδατον: καὶ τὸν ἄρτον τοῦ πνεύματος: τὴν παιδείαν.

Οἱ Φαναριῶται διέδοξαν τὸν Ἑλληνισμὸν.

Οἱ Ῥωμοῦνοι δημοσιογράφοι, φρονούντες ὅτι στιγματίζουσιν αὐτοὺς διὰ τοῦτου, ἀπονέμουσιν αὐτοῖς τὸν μέγιστον τῶν ἐπαίνων.

Καὶ τῷ ὄντι. Τί εἶναι ὁ Ἑλληνισμὸς;

«Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι ἡ κατάκτησις τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀρκίου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. —Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι ἡ ἐπιστήμη:» λέγει ἐν τῶν εὐγενεστέρων τῆς συγχρόνου Γαλλίας τέκνων, ὁ Γουσταῦος Φλουράνης. Πῶς λοιπὸν ἡ διάδοσις αὐτοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δυστύχημα;

1. Οὐ μόνον οἱ Φαναριῶται, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐρρωμουνισθέντες Ἕλληνες, εἶναι μισελληνικώτεροι τῶν Ῥωμοῦνων, ὡς δύνανται νὰ μαρτυρήσωσιν οἱ ἐν Ῥωμονίᾳ ζήσαντες. Αἱ ἐξαιρέσεις εἶναι ὀλίγισται.

Ἡ διάδοσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ δυστύχημα! Ἄλλ' αὐτὸν τοῦτον ἐκ αὐτοῦ Φλουράνης θεωρεῖ ὡς τὸ μόνον πρὸς ἀναγέννησιν τῶν λαῶν μέσον. — Πού ἐγκριταὶ ἡ θεραπεία τῶν ὀλοκλήρων τὴν ἀνθρωπότητα μαστιζόντων δεινῶν; Πῶς δυνάμεθα νὰ κωλύσωμεν τὰ ἔθνη ὅπως μὴ πέσωσιν ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει, ἄρα ἐξεληθόντα τῆς δουλείας; Ἡ θεραπεία αὕτη ἐγκριταὶ ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ: ἀνακράζει, ἐν τῷ «Περὶ Ἑλληνισμοῦ» σπουδαίῳ αὐτοῦ λόγῳ ὁ ἀνήρ, οὐ τὸν θάνατον ὡς ἰδίῳ τέκνου ἐθρήνησεν ἡ Ἑλλάς.

Ἡ Ἰταλία ὁμολογεῖ ὅτι τὴν φιλολογικὴν αὕτη ἀναγέννησιν ὀφείλει εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ὑπὸ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως προσφύγων ἐλλήνων λογίων εἰσαγωγὴν τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας. Ἡ Γαλλία ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ μελέτη τῶν ἐλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐδημιούργησεν, ὑπὸ τῆς καλλιτεχνίας τὴν ἐποπίν, τὴν λεγομένην ἐποχὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Μονταῖγνος ἐλεγεν ὅτι χάρις εἰς τὸν Πλουτάρχον καὶ αἱ σύγχρονοι αὐτῷ γαλλίδες εἶχον ἀναπτυχθῆ εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ διδάσκωσι καὶ αὐτῶν τῶν δημοσίων σχολείων τοὺς διδασκάλους. Οὐδεὶς δὲ δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι ἡ μελέτη τῶν ἐλλήνων ἀριστουργημάτων ἐμόρφωσε τοὺς Βυργιλίους, τοὺς Ὀρατίους, τοὺς Κικέρωνας, καὶ ἐπόλιτισε τοὺς ἀξέστους Ῥωμαίους.

Ἡ Ἑλλάς ἔσωσεν ἄλλοτε τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς βαρβαρότητος, δούσα εἰς τὴν Ῥώμην τὸν πολιτισμὸν. . . . Ὅτε ἡ Κωνσταντινούπολις ἔαλε ὑπὸ τῶν Τούρκων, λόγοι Ἕλληνες, καταφυγόντες εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, ἔφερον μετ' ἑαυτῶν τὸν Ἑλληνισμὸν. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καλοῦμεν ἀναγέννησιν, ὄνομα ὑπερ ἔχει μέγιστην σημασίαν. Καὶ πράγματι ἀνεγεννήθημεν εἰς καλλιτέρον βίον. Ἐξήλλομεν τοῦ σκότους, ἔσχομεν τὸ ἰσχυρότατον δπλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅπως καταπολεμήσωμεν τὴν δεισιδαιμονίαν, τὸ κακὸν:» λέγει ὁ Ῥηθεις Φλουράνης, ἀπὸ προηγουμένου, πλήρης θαυμασμοῦ διὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐποχὴν, τὴν μοραδικὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τὸν Ρενάν, ἀνεκράζει: ὅσφ περισσότερο λαβε τις οἰκειοποιεῖται τὸν Ἑλληνισμὸν, τὸσφ μεγαλειότερος καθίσταται.

Πρὸ δεκαετίας δὲ μία τῶν σπουδαιότερων δημοκρατικῶν ἐφημερίδων τῶν Παρισίων, ὁ «Αἰὼν», διὰ λογιωκατὰτου ἄρθρου προέτρεπε τοὺς Γάλλους νὰ εἰσαγάγωσιν ἐν τοῖς σχολείοις τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀντὶ τῆς λατινικῆς, ἂν θέλωσι νὰ μορφώσωσιν ἀγαθοὺς πατριώτας...

Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν οἱ Ῥωμοῦνοι δημοσιογράφοι, οἱ καυχώμενοι ὅτι εἶναι ὀπαδοὶ τῶν νεωτέρων ἰδεῶν, νὰ θεωρῶσιν ὡς δυστύχημα τότε διὰ τὴν Ῥωμονίαν ὅ,τι καὶ σήμερον ἐστὶ διὰ τὰ πρῶτα ἔθνη τοῦ κόσμου θεωρεῖται ὡς κύριον μέσον προαγωγῆς καὶ μορφώσεως;

Ἄλλ' ἴσως ἀντεπίσωσιν ὅτι οἱ Ῥωμοῦνοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ἀρκούντως ἀνεπτυγμένοι, ὥστε δὲν εἶχον ἀ-

νάγκην τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, καθότι ἡ ἐγγύωρος φιλολογία ἤρκει αὐτοῖς. Δυστυχῶς δι' αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω.

Ἡ ἀνατροφή τῶν Βλάχων, — λέγει ὁ Francois Récondon, ἀνὴρ ἐπὶ μακρὰ ἔτη διατρίψας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ῥωμονίᾳ καὶ τὰ ἐγγύωρα καλῶς γινώσκων (Lettres sur Ia Valachie. Paris, 1821. Lettre VIII)—δὲν ἐφθασεν ἐτι εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν τελειότητος, μετ' ὅλον τὸ φῶς, οὐ αἱ λάμπει καθ' ἐκάστην φωτίζουσι τὰ σκότη τῆς ἀμαθείας, ἐν οἷς ἡ χώρα αὐτῶν ἦτο βεβουλισμένη, ἄγχι τῆς σιγῆς καθ' ἣν ἔλαθεν ὡς ἡγεμόνας, Ἕλληνας. Μεταξὺ τούτων, οἷτινες ἀμέσως εἰσῆγαγον τὴν γλῶσσαν αὐτῶν παρὰ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, ἐπῆρξαν πολλοὶ, οἷτινες ἀνεδέχθησαν προστάται τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ἐνθαρούσαντες τοὺς καλλιπεργουτάς αὐτὰ καὶ ἰδρύσαντες δημοσία σχολεῖα, εἰς ἃ ἀφιέρωσαν σπουδαία κεφάλαια, πρὸς πληρωμὴν διακεκριμένων διδασκάλων, οὓς μετεπέμψαντο ἐκ τῆς ἁλλοδαπῆς.

Οἱ Βογιάροι, — λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ ἄγγλος πρέσβης Wilkisson—οἷτινες ἐν τῷ δημοσίῳ αὐτῶν βίῳ εἶχον ἀνάγκην ἐκπαιδεύσεως τινος, δὲν εἰξευρον ἄλλο τι ἢ μόνον τὸ θέτωσι τὴν ὑπογραφὴν τῶν. Τῷ 1735 ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος, ἐπιχειρήσας ν' ἀντικαταστήσῃ ἐν ταῖς δύο Ἠγεμονίαις εἰς τὴν βαρβαρότητα τὸν πολιτισμὸν, συνέταξε διὰ τὰ λαλούμενα ὑπ' αὐτῶν κορακιστικὰ (pour le jargon qu'on parlait) γραμματικὴν. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐνεθάρρυνε τοὺς κατοίκους ὅπως σπουδᾶσῃ τὴν γλῶσσαν τῶν, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς του καὶ οὕτω, μετὰ τινα ἔτη, αἱ ἀνότεροι τῆς κοινωνίας τάξεις ἔμαθον νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι.

Τί λέγουσι περὶ τούτων οἱ ἀδελφοὶ Ῥωμοῦνοι;

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῶν σχολείων, οἱ Ῥωμοῦνοι βογιάροι δὲν ἐδειξαν μεγάλην κλίσιν πρὸς τὰ γράμματα, ἀκολουθήσαντες καὶ αὐτοὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἀπαιταχτοῦ τῆς Εὐρώπης ἀριστοκρατίας, ἢντις περιεφρόνησι τὰς ἐπιστήμας, θεωροῦσα ἀναξίαν ἐαυτῆς τὴν τοιαύτην ἀσχολίαν καὶ ἀρκουμένη εἰς τὸ νὰ χαράττη ὅπως δῆποτε τὴν ὑπογραφὴν τῆς.

Ἡ ἀνατροφή τῶν βογιάρων—λέγει ὁ αὐτὸς Wilkisson—περιορίζεται συνήθως εἰς τὴν ἐμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς τῆς τε γλώσσης τῶν καὶ τῆς νεοελληνικῆς... Ὅταν τινὲς αὐτῶν δύνανται νὰ ὁμιλῶσι, καίτοι ἀτελῶς, περὶ ἐνός ἢ δύο ἀρχαίων ἢ ἐνδόξων συγγραφέων, ἢ νὰ γράφωσιν ὅπως δῆποτε κακοῦς τινος στίχους, λαμβάνουσι τὸν τίτλον τοῦ φιλολόγου καὶ ποιητοῦ, οἱ δὲ συμπολιταὶ τῶν ἐκπληκτοὶ θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς ἀνδρας ἱκανοὺς καὶ πνεύματα ἀνωτέρας τάξεως.

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ῥωμονίαν, ἐξῆλθον ἐκ τῶν σπλάγγων τοῦ λαοῦ ἄνδρες, οἷτινες δὲν ὤκνησαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν περίστασιν καὶ ν' ἀποκτήσωσιν ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν Φαναριωτῶν ἰδρυθεῖσι σχολείοις

ἀρκούσαν παιδείαν ὅπως μετὰ ταῦτα ἀσχοληθῶσιν ἀνεπιδότως εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐκκαθάριση τῆς πατρίου γλώσσης καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν ἐθνικῆς φιλολογίας.

Ἡ μὴ οἱ τότε οἱ ἐν Ῥωμονίᾳ Ἕλληνες διδασκαλοὶ ἦσαν ἀνίκανοι ὅπως μορφώσωσι τὸ πνεῦμα τῶν νεαρῶν Ῥωμοῦνων ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ ὀραίου καὶ τοῦ ὑψηλοῦ, ὅπως τὰς ὑψηλὰς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀρχὰς ἐρμηνεύσωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν;

Ἄνδρες, οἱ οἱ Λάμπρος Φωτιᾶδης, Νεόφυτος Δουκάς κλπ. ἦσαν ἄξιοι τῆς ἀποστολῆς τῶν.

Ὁ Λάμπρος Φωτιᾶδης—λέγουσιν οἱ σπουδατοὶ τῆς Geografia Universale συντάκται—ὑπῆρξε τύπος ἐκπαιδευτοῦ. Κατεδίδεκεν τὸ ὄρατον καὶ τὸ ὑψηλὸν ἐν τοῖς ἡρώσι καὶ τοῖς ἐναεῖτοις πολιταῖς, διὰ δὲ τῆς φιλολογικῆς ὀραϊότητος ἐνέπνευε τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἠθικὴν καλαισθησίαν ἢ τὴν ζωὴν, ἢν ὁ ἀνθρώπος δέον πρῶτην νὰ ἐμάθη καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ.

Τοιοῦτους ἄνδρας ἀπέστειλε τότε ἡ Ἑλλάς ὅπως ὑπὸ τῆς προστασίας τῶν Φαναριωτῶν μορφώσωσι τὴν Ῥωμονικὴν νεολογίαν ἐκείνην, ἥτις ἀκολούθως ἀνθρωθεῖσα ἐπραγματώσε τὰ ληρθέντα μαθήματα, ἀναπλάσασα ἔθνος, γλῶσσαν, φιλολογίαν. Σήμερον δυστυχῶς τοιοῦτο ἀνκορορδάτος, ἐπιχειρήσας ν' ἀντικαταστήσῃ ἐν ταῖς δύο Ἠγεμονίαις εἰς τὴν βαρβαρότητα τὸν πολιτισμὸν, συνέταξε διὰ τὰ λαλούμενα ὑπ' αὐτῶν κορακιστικὰ (pour le jargon qu'on parlait) γραμματικὴν. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐνεθάρρυνε τοὺς κατοίκους ὅπως σπουδᾶσῃ τὴν γλῶσσαν τῶν, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς του καὶ οὕτω, μετὰ τινα ἔτη, αἱ ἀνότεροι τῆς κοινωνίας τάξεις ἔμαθον νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται, λέγουσιν οἱ Ῥωμοῦνοι, κατέτρεξαν τὴν Ῥωμονικὴν γλῶσσαν, ὑποστηρίζοντες ὅτι εἶναι πτωχὴ καὶ ἀνεῦ ἀρμορίας...

Οἱ ἀδελφοὶ Ῥωμοῦνοι δὲν πρέπει ν' ἀποτυφλῶνται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὑπὸ τοῦ πατριωτικοῦ φανατισμοῦ, ὥστε ν' ἀρνώνται τὸν ἥλιον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ Ῥωμονικὴ γλῶσσα ἦτο εἰς τὰ σπάργανα. Ἐκδομεν ὅτι ὁ Wilkisson ἀποκαλεῖ αὐτὴν κορακιστικὰ. Κράμα ὄλων τῶν γνωστῶν τοῦ κόσμου διαλέκτων, οὔτε σπουδαίαν, οὔτε ἐλαφρὰν γραμματολογίαν εἶχε, πλὴν χρονογραφικῶν τινῶν συρραμμάτων ἐχόντων οἷαν καὶ ἡμέτεροι χρονογράφοι φιλολογικὴν ἀξίαν. Οὔτε δὲ οἱ Φαναριῶται, οὔτε οἱ Ἕλληνες διδασκαλοὶ ἦσαν οἱ ἀρμόδιοι ὅπως ἐκκαθάρωσι καὶ διαπλάσωσιν αὐτὴν. Οὔτοι ἐπραξάν πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο καὶ ὠφείλον νὰ πράξωσιν, ἦτοι διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν καλλωνῶν τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γραμματολογίας, ὧν ἦσαν κἄτοιχοι, ἐμόρφωσαν τοὺς παῖδας τῶν Ῥωμοῦνων ἐκεῖνους, οἷτινες ἀκολούθως ἀπειραθῆσαν νὰ καθαρῶσιν, ὅσφ ἦν δυνατόν, τὴν πάτριον γλῶσσαν, καὶ ἐδημιούργησαν τὴν ἐνεστώσαν Ῥωμονικὴν φιλολογίαν. Ἄλλως τε, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Wilkisson, ὁ φαναριώτης Κωνσταντῖνος Μαυροκορδά-

δμως είχομεν εισέλθει εις ελεύθερον ύδωρ, και ή ανοιγείσα βωγμή ήρχισε να συγκολληται εκ νέου. Ο Ανδρείος και τα δύο άλλα πορθμεα ήχηλατίσθησαν και πάλιν άλλ' εύτυχώς ήσαν άρκούτως ελαφρά ώστε ήδυνάμεθα να σύρωμεν αυτά επί του πάγου. Ο Μπαμόν άλλως τε είχε ναυπηγηθή προς τον σκοπον τούτον. Εδοκιμάσαμεν λοιπόν τρις και επί τέλους κατωρθώσαμεν τούτο.

Την 26ην κατεπλέομεν εις τό άκρωτήριον Hawks παρά τον όρμον του Ντόμπη επί της δυτικής άκτής της θαλάσσης του Κάν. Ελεύθεροι δεν ήμεθα εισέτι, άλλ' άπωσθήποτε προσηγγίζομεν εις τον ούδόν, ον ήρκει να υπερβώμεν άπαξ όπως σωθώμεν. Εύρισκόμεθα εις άπόστασιν 25 λευγών από της νήσου Λίτλετον, από του μέρους, εις δ ή επικουρική εκδρομή ώφειλε να περιμένη ήμας, εν ή περιπτώσει ή εισοδος δια του πορθμού του Σμιθ ήτο αδύνατον να εκβασθή.

Δυστυχώς όμως πλησίον του άκρωτηρίου Hawks κείται μικρά νήσος φέρουσα τό όνομα του Βάσιγκτων Ίρβιγκ, διασημου συγγραφέως προσφίλου εις πάσαν άμερικανικήν καρδίαν. Εγινώσκουμεν ότι ο πλοίαρχος Νάρες είχε άποθέσει αυτόθι κατά τό 1875 τρόφιμα και ότι τό επόμενον έτος δεν τά συνέλεξεν όλα, άφήσας παρά την θέλησιν του δίπυρα και πικίλες. Ήτο αδύνατον να διέλθωμεν πρό του νησιδίου τούτου, όπερ εφύλαττε τοιοϋτον θησαυρόν, χωρίς να πράζωμεν, ό,τι δυνατόν, όπως καταστώμεν κύριοι αυτού. Από πολλών ήδη μηνών δεν είχομεν γευθή τάς νοστιμιαιάτας έκείνας άγγλικάς πικίλες, ών ή ισχυρά γεύσις τοσοϋτον καλώς συνδυάζεται μετά της γεύσεως βραστοϋ βοείου κρέατος και αι όποιαί τόσας καυστικάς απολαύσεις παρέχουσιν εις στόματτα κινδυνεύοντα να προσβληθώσιν υπό στομαχάκης.

Οι επιφορτισθέντες την άνεύρεσιν και κατοχήν αυτών άπέθεσαν αυτόθι υπόμνημά τι δια τούς μέλλοντας θαλασσοπόρους, εν φ άρηγοϋντο ζοφερώς πάσας τάς κάλαιπωρίας, άς είχομεν ύποσση, άφ' ής ήμέρας επήλθεν εις τον νοσν μας ή άπαίσια ιδέα να καταλίπωμεν τό λαμπρόν κατάλυμά μας Κόντζερ.

Ο νέος ούτος επισιτισμός επήνεγκε φυσικώς έτέρα βραδύτητα είχε δε παρέλθει ή 4 μ. όταν ή Λαίδυ Γρηήλυ επανήχη εις την θαλάσσαν σύρουσα τό εξ άκατιών κομβολόγιόν της. Επί εξ ώρας ήτοι μέχρι της 10ης μ. μ. τά ύδατα ήσαν απηλλαγμένα πάγων, άλλ' από της στιγμής ταύτης τά πράγματα ήλλαξαν φάσιν.

Φοβερός άνεμος ήγέρθη, ώθησας ήμας εις τό πέλαγος, άλλά δεν έτολήσαμεν ν' άφειθώμεν εις την διακρίσιν αυτού διαρκούσης της νυκτός.

Εάν δεν έπεσεκτόμεθα την κατηραμένην νήσον Βάσιγκτων Ίρβιγκ, ίσως θ' άπεφεύγομεν όσα συνέθησαν ήμιν μετά ταύτα. Αλλά φευ! προς τί ν' αναπέμπη τις περιττάς ευχάς εις τον ούρανόν; Ουδεις δύναται ν' άπαλείψη εκ της ήμετέ-

ρας Ιστορίας τά άπαίσια συμβάντα, άτινα τόσον ταχέως διεδέξαντο άλλαλα.

Μή έχοντες άφ' ενός εις την θαλάσσαν εμπιστοσύνην και άφ' έτέρου μη τολμώντες ν' άψηφήσωμεν τάς μετά παγώνων συγκρούσεις, ούς μάλλον έμεινέτομεν ή εδλέπομεν, άπερασίσαμεν να προσδεθώμεν εις την Ήσραν, άναμένοντες την επάνοδον του φωτός. Καταβεβλημένοι εκ του κόπου, έκοιμήθημεν βαθύτατα. Πλην δύνασθε να φαντασθήτε υπό πόσης κατελήφθημεν άπογνώσεως, όταν, άνατείλαντος του ήλιου, επανείδομεν ότι και πάλιν συνεκρατούμεθα ισχυρώς υπό των πάγων.

Και τό αίτιον του νέου μας τούτου δυστυχήματος ήτο τά μάλα εύνόητον. Είχομεν άνοήτως προστελάσει εις την βάσιν υπερμεγέθους πάγου, εξ ου καθ' ήλην την ήμέραν έφρεν ύδωρ έχον θερμοκρασίαν άναλυομένην πάγου, τούθ' όπερ κατεφύχρανε τον όρμον Άλμακ, εν φ εύρισκόμεθα.

Μόλις εξηφνίζετο ο ήλιος, τά ύδατα αυτού μετεβάλλοντο εις βράχους μετ' εύρησείας, ήν ήθελον φρονήσει και αύται αι νύμφαι του Όβιδίου.

Ο ταγματάρχης άπειραθή ν' άποπάσει την Λαίδυ Γρηήλυ, άλλ' αι προσπαθείαι του μόνον την άδυναμίαν μας κατέστησαν καταφρνή. Έν μόνον ύπελείπετο ήμιν μέσον να περιμεύωμεν, όπως ή παλιρροια πράξη ό,τι ήμεις δεν ήδυνάμεθα. Έπειδή δ' ή σελήνη ήτο νέκ, εδικαιούθη να βασιζόμεθα εις τούτο, όπερ άλλως εις όλους τούς άσκανούς άμεταβλήτως παρακαλουθει εκάστην συζυγίαν.

Όπως άπασχοληθώμεν δ' όλίγον και μη έχωμεν πάντοτε πρό των ήμετέρων όφθαλμών τό θλιβερόν θέαμα των άντικρουόρων και όπως επαυξηθή ή έλπίς, ής πρό παντός είχομεν ανάγκην, ο ταγματάρχης διέταξε ν' άνεγειρωμεν ύψωμά τι εις την εισοδον του όρμου.

Επί του ίστού, εις ον κατέληγε τό έργον μας, είχομεν άναρτήσει την εθνικήν ήμών σημαίαν κυματίζουσαν εις ύψος τριακόνα ποδών υπεράνω της επιφανείας των ύψηλοτέρων θαλασσών. Ουδέν άτιμόπλοιον προσρχόμεν εκ μεσημβρίας θα ήτο δυνατόν του λοιπού να διαπλεύση τό στενόν χωρίς να έννοήσωσιν οι εν αυτώ ότι άμερικανοί ναυαγοί εύρίσκοντο προς έκείνο τό μέρος.

Όταν έτελειώσαμεν τό έργον, άνεστηλώσαμεν την άστερόεσσαν σημαίαν μας εν μέσω ζωών ζωοκραυγών, διότι προς στιγμήν μας εφάνη ότι είχομεν σωθή, καθόσον δεν ήδυνάμεθα να πιστεύσωμεν ότι και τό έτος 1883 θα παρήρχετο ως τό 1882 άνευ εκδρομής προς βοήθειαν μας.

Ο! άντιφάσεις άνεξήγητοι της ανθρωπίνης φύσεως! Ω! βάθος άνεξερεύνητον του ανθρωπίνου πνεύματος, άγνωστος εαυτό! αι άμφιβολίαι, άς, αν δεν είχομεν, θα έμένομεν ήσυχoi εις τό κατάλυμά μας Κόντζερ, ειχον νυν εξαλειφθή εκ του πνευματικού μας. Νυν, ότε είχομεν μεταβληθή εις αλήτας και τυχοδιώκτας, εκτεθειμένοι εις πάσαν θύελλαν, έχοντες ως προσκεφάλαιον τούς πάγους και ύφιστάμενοι εν

γένοι όλον τό παγερόν ψυχος του ούρανίου θόλου, ήμεθα πλήρεις έμπιστοσύνης! εν πάση δε στιγμή ή προσεδοκώμεν ν' άνακράξη ο σκοπός: Πλοιον, πλοιον άμερικανικών!

Πάντες ήμεθα πεπεισμένοι, εν θλιβερά εύρισκόμενοι πλάνη, ότι ήρκει να φθάσωμεν εις τό άκρωτήριο Σεμπίν, και εκεί ήρκει να ύψώσωμεν ναυτικά σήματα κινετόνου, ίνα ιδώμεν προστρέχοντας πάραυτα άνδρείους άμερικανούς ναύτας, οίτινες θα διεχέμαζον επί της νήσου Λίτλετον δια τώ ώσιν έγγύς ήμών, άφου δεν ήδυνήθησαν ίσως να διαβώσι τούς πάγους.

Η φύσις την φοράν ταύτην συνέτριψε τά δεσμά, δι' ών ο ώκεανός μας είχεν αιχμαλωτίσει. Αλλ' ή θέσις μας ήτο λιαν κρίσιμος, διότι, εν ήλευθερώθημεν από της άκτής, δεν ήμεθα όμως έντελώς ελεύθεροι εισέτι.

Αι λέμβοι μας προσκολληθήσασιν εις τιτανείους όγκους, άπετέλουν πάσαι μέρος υπερμεγέθους παγώνος διευθυνομένου ήρέμα προς τό νοτιοδυτικόν.

Η διευθυνοσίς του αυτή σχετικώς μας καθισούχασεν, εφ' όσον ο άνεμος δεν καθίστατο σφοδρός και άπειλητικός: άλλά μετά ταύτα ή θέσις μας κατέστη άνυπόφορος, καθόσον οι πάγοι συνεπυκνούτο και συνεσφίγγοντο επί μάλλον, αι δε πλευραι της Λαίδυ Γρηήλυ ήρχισαν να εκβάλλωσι γοερούς μυκηθμούς.

Αλλ' επειδή ή άκατος αυτή ήτο λιαν βαρεία, δεν ήδυνάμεθα ν' άνασύρωμεν αυτήν επί του πάγου, όπου θα ήτο εν άσφαλεία, εφόσον τούλάχιστον δεν θα έρπίπτετο επί της κορυφής αυτοσχεδίου τινός όρουσ δι' αϊφνιδίας κινήσεως του παγώνος.

Εί και όλιγώτερον σχετικώς έκτεθειμένος ο Ανδρείος, εύρισκετο και ούτος εις θέσιν τά μάλα λυπηράν, διότι ως εκ του βάρους του δεν θα ήτο λογικόν να βυμουλκήσωμεν αυτόν, εν άπερασίζομεν ν' αφήσωμεν τον παγετόν όγκον, ούτινος ή διεύθυνσις είχεν ήδη μεταβληθή. Είχομεν άνέλθει και πάλιν προς βορράν, εύρισκόμεθα δε μόλις εις άπόστασιν εξ μιλλίων από του άκρωτηρίου Αλβέρτον.

Τό άκρωτήριο Σεμπίν, εφ' ου ήλπίζομεν ότι θα έσωζόμεθα, απέιχε πλέον ένδεκα μιλλια μόνον. Ο ταγματάρχης έσκέφθη ότι δεν έπρεπε να διατάσωμεν, άπερασίσε δε να καταλίπωμεν την Λαίδυ Γρηήλυ και τον Ανδρείον, ν' άρκεσθώμεν δ' εις την διατήρησιν του δια τας φαλαίνας πλοιαρίου και του Μπαμόν. Πάσαι αι ζωοτροφίαι, άς δεν ήδυνάμεθα να σύρωμεν μεθ' ήμών και τάς όποιας μετά τοσοϋτου κόπου είχομεν συλλέξει, θα κατελείποντο επίσης εντός των πορθμείων, άφ' ών έμέλλομεν ν' αποχωρισθώμεν.

Η άπόφασις αυτή του ταγματάρχου μας προξένησεν όδυνηράν έντύπωσιν. Θα προστίμων να ιδώ ανοιγόμενον υπό τούς πόδας μου τον πάγον. Μοι εφάνετο πραγματώτερον να καταποθώ υπό του Όκειανου εκείνην την στιγμήν! τοσαύτα διέβλεπον ταλαιπωρίας και στερησεις! Θεία άγαθότης; έλεγον κατ' έμαυτόν, τί θα

γείνωμεν, εν δεν δυνηθώμεν να φθάσωμεν εις τό άκρωτήριο Σεμπίν, ή εν δεν εύρωμεν αυτόθι την βοήθειαν, ήν προσδοκώμεν και ής είχομεν άπόλυτον ανάγκην!

Αλλ' εκτός του ιατροϋ, προς ον έμπιστευτικώς άνεκοίνωσα τάς σκέψεις μου ταύτας και όστις συνεμπίριζε τούς φόβους μου, ούδεν είπον εις άλλον. Προσεπάθουν μάλιστα ν' άποκοιμίσω τούς φόβους μου μετά δραστηριότητος εργαζόμενος εις τάς προετοιμασίας δια την νέαν ταύτην άναχώρησιν.

Πράγματι δε μετεχειρίσθημεν σανιδας τινάς διαθεσίμους, άς είχομεν εν τη Λαίδυ Γρηήλυ και τώ Ανδρείω προς κατασκευήν λήθρων.

Η μεταμόρφωσις δ' αυτή εγένετο μετά τοσαύτης ταχύτητος, ώστε θα με κατευχαρίστη εν προηγουμένως δεν με κατελαμβάνον τοσοϋτοι φόβοι, και δικαίως διότι, όταν έβλεπον μετά πόσης άσπληγχιίας οι άνδρες κατετεμάζον τά μέλη των δύο μόνων πορθμείων μας, άτινα είχον άξίαν τινά, ήρώτων έμαυτόν εν και οι δυστυχεις ούτοι δεν εζήτουν, ως και εγώ, επίτηδες να παραχαλισθώσιν, έχοντες και ούτοι τούς αυτούς με έμε φόβους.

(Επιταί ου ήμι)

ΔΙΟΝΥΤΣΑ

(Έλληνικόν διήγημα)

Η Λιθάρα δεν είνε χωρίον άσημαντον' έχει όλίγους κατοίκους, διακόσιους ή τριακοσίους τό πολύ, άλλ' οι κάτοικοι του είνε όλοι εξαίρετοι άνθρωποι. Αι οικίαι όμάδην επί κλιτύος λόφου χθαμαλού κειμεται είνε μικραι μεν άλλά καθαραι. Οι έξωτερικοί των τούτων λευκάουσιν εις τον ήλιον εν τώ μέσω κήπων άνευ περιβόλων πεφυτευμένων υπό συκών και άμυγδαλεών. Τών ευπορωτέρων αι οικίαι συνίστανται εκ δύο δωματίων σκοτεινών άλλά δροσεράν και πάντοτε κατά τό θέρος άκατοικήτων: πάσαι αι οικογένειαι, ένσφ διαρκεί ή θερινή του έτους εποχή, διαγούσιν εις τό υπαιθρον. Η ζωή εν πάση αυτης τή δράσει παρέρχεται έξω υπό τό φώς του ήλιου, υπό του ούρανου τό στέγασμα, έγγύτατα της θαλάσσης, εις της όποιας την γαλήνιον και γλαυκήν επιφανείαν κατοπτρίζεται τό άμαυρόν σχεδιογράφημα των όρέων και ή διαυγής εικών της Λιθάρας.

Εξάριστον αίσθησιν αισθάνεται ο βραδύνας όδοιπόρος, ο διανύων την από Κορίνθου εις Πάτρας άγρουσαν οδόν, διερχόμενος νύκτωρ δια του άγνώστου τούτου χωρίου. Σταματών προς στιγμήν εμπροσθεν της ερήμης και σιωπηλής εκκλησίας, επί της μικράς πλατείας της κειμένης εις την κορυφήν του γηλόφου; διακρίνει κάθεν αυτού εικόνα θελκτικήν, άόριστον κατ' αρχάς, άλλά της όποιας αι λεπτομέρειαι προκύπτουσιν εκ της σκοτίας, αν ή νύξ φωτίζεται, έστω και άμυδρως, υπό των άκτινών της σελήνης. Έν τώ μέσω

δένδρων ύψηλών αι οικίαι κείνται κλιμακηδόν, άλλ' άτάκτως, και ως βαθμίδες κλίμακος; εν ή άνεφυή πυκνόν τό βούον, κατέρχονται μέχρι του αϊγιαλού. Τρεις πηγαί ποσίμου ύδατος άπαστράπτουσι μεταξυ των γαλήνων: ως δισκοί άργυροί και σχηματίζουσι ρύακα; όστις διαυγέστατος βέων εκβάλλει εις την θαλάσσαν. Έν τώ στενω και βαθει λιμένι μόλις ταράσσονται εκ του άνεπαισθήτου κυματισμοϋ τρία ή τέσσαρα έλιευτικά πλοιαρία, πέραν δ' εκτείνεται ο Κορινθιακός κόλπος μέχρι της άγούου παραλίας της αρχαίας Φωκίδος.

Και ή θέξ αυτή του χωρίου προσθέτει άκόμη εις την άνέκφραστον εκείνην γαλήνην της ύπανοττοσης φύσεως θέλγητρόν τι γοητευτικώτερον. Έκάστη οικία έχει την θύραν και τό παράθυρον άνοικτόν δια να άπορροφήσωσι καλλίτερον όλην της νυκτός την δρόσον, και παρέχουσιν άνακούφισιν κατά τάς θερμάς ώρας της έπαύρου. Άνδρες, γυναίκες και παιδια κοιμώνται έγγύς άλλήλων επί στρωμνής εκ φύλλων ξηρών άραβοσίτου ή επί ταπήτων, οι μεν εις φωτεινόν μέρος, οι δε βεβυθισμένοι εν τη σκιζ των δένδρων. Πάντες αδελφικώς ήνωμένοι άναπαύονται άνευ φόβου εν άπολύτω εμπιστοσύνη και γαλήνη.

Όλίγοι μήνες εν τούτοις ήρκεσαν όπως μεταβάλωσιν όλοτελώς την Λιθάραν. Τώρα ούδεις άναμφίβολως κοιμάται πλέον τό θέρος εις τό υπαιθρον και ούδεις άφίνει την νύκτα άνοικτών την θύραν της οικίας του. Τό ώρατον εκεινο χωρίον δεν θα έχη, ως άλλοτε, τόσον ευδαίμονα όψιν' και όμως τό αίτιον της σοβαράς ταύτης μεταβολής φαίνεται εύτελέστατον, περιλαβανόμενον εις τάς εξής λέξεις: ο Σπυρίδων ήγάπησε την Διονύτσαν.

Ο Σπυρίδων ήτο υιός βαρελοποίου τινος της Λιθάρας, εργαζετο δε και αυτός επί τινας μήνας του έτους, κατασκευάζων κιβώτια, εις τά όποια άποτίθεται ή προς εξαγωγήν σταφίς, της τόσον υπερογκον ποσόν παράγει ή βόριος της Πελοποννήσου άκρα. Μετά την συγκομιδήν επεβίβαζετο ως ναύτης επί του πρώτου τυχόντος Ιστιοφόρου πλοίου εκ των εκτελούντων ταξείδια εν τη Μεσογειω και διέτριβεν εις τό έξωτερικόν επί εξ ή όκτώ μήνας. Κατά της επιστροφής του ως επί τό πλείστον εκόμιζε και προμήθειαν μικράν έμπορευμάτων, τά όποια κατώρθωνε να εισάγη λαθραίως, επώλει δε κατόπιν εις Λιθάραν' άλλ' ή έμπορική του ικανότης ήτο περιωρισμένη και ως εκ τούτου τά κέρδη του ελάχιστα. Μόλα ταύτα ήτο ηύχαριστημένος εκ της καταστάσεώς του' εζη άνεξάρτητος και δεν ώρειλε τίποτε εις κανένα. Όθεν πάντες τον ήγάπων και τον υπελήπτοντο: οι σύντροφοί του δεν εζηλοτύπων όταν τον έβλεπον την Κυριακήν εις την εκκλησίαν με την πυκνήν και λευκήν ύπερ πάσας τάς άλλας φουσανέλλαν του, με τό πλούσιόν του σελάχι και τό ώρατόν του επανωφόριον μετά τριχρών χρυσών, τό όποιον είχεν αγοράσει εν Πάτραις. Η κατά καιρούς διαμονή του εις τάς κυριώτερας έμπορικάς πόλεις

της Ανατολής συνήργησεν όπως άναπτύχθη εν αυτώ υπερβολικώς τό προσφιλέσ εις όλην την ελληνικήν νεότητα αίσθημα της φιλαρεσκείας και τό πλείστον μέρος των πόρων του εξώδεκε χάριν του κληπιασμοϋ του. Είχε προς τούτοις και ώρατα όπλα, εκ αυτών δε πρό πάντων εθαύμαζον οι άλλοι τό ώρατον δίστομον χατζζάρι με την περιγλυφον λαβήν, όπερ είχεν αγοράσει παρ' Ιουδαίου τινός εν Αλεξανδρεία, έφερε δε πάντοτε εις την ζωότου. Δεν ήτο φίλερις, άλλ' ήτο γνωστόν ότι και δεν έφοβετο τάς έριδας, αν και ήτο δε ισχνός και κατά τό φαντασικόν λεπτοφύσος κρσσεως, ή εξαίρετική εύκινησία του και ή ρώμη των νευρωδών βραχιόνων του ήσαν γνωσταί. Ήρκει να ιδη τις προς στιγμήν τούς μεγάλους μαύρους όφθαλμούς του λάμποντας και τό βλέμμα του εξαγριούμενον δια να πεισθή ότι είχε πλήρη καταίδησιν της ρώμης του και ένδει να καταστήση ταύτην σεβαστήν. Μύσταξ λεπτός μόλις έσκεπε τό άνω χείλος, χωρίς να κρύπτη την λευκότητα των οδόντων του, ήτις διεκρίνετο έτι μάλλον ένεκα της συγκερασμένης ωχρότητος της μορφής του. Η κόμη του βραχυτάτη ούσα, είχε τό χρώμα των πτερόν του κόρακος. Έκάστοτε επανερχόμενος των μακράν ταξείδιών του, ο Σπυρίδων επανέβλεπεν εύχαρίστως την Λιθάραν. Ίσως μάλιστα, αν και δεν έτόλμα να εκδηλώση τον λογιισμόν του, ώρκίζετο κρυφίως κατά πάσαν επιστροφήν να μη άπομακρυνθή άλλοτε. Αφ' έτέρου όμως εγίνωσκεν ότι άνεν χρημάτων μικράν θα έχαιρεν υπόληψιν και δεν επεθύμει ν' αναλάβη δια παντός του πατρός αυτού την τέχνην. Πρώτιμα μετασβάνων εις τό έξωτερικόν να κερδίξη τά μέσα όπως ζή άνεξάρτητος εις τό χωρίον του και ν' άπέρχηται και πάλιν όταν οι χρηματικοί του πόροι ήθελον εξατληθή.

Ηναγκασμένος ούτω ν' άπέρχηται καθ' έκαστον έτος, έλυπειτο ένδομύχως και τά όνόματα του πατρός και των αδελφών του δεν ήρχοντο μόνα εις την μνήμην του όσαίς έσκέπτετο περι των άνησυχιών και της άνανεουμένης διαρκώς θλίψεως του άποχωρισμοϋ.

— Θα έλθη καμμιά ήμέρα, όπου θα την χάσω! έσκέπτετο ένφ επεβίβαζετο δια τό τελευταίον του ταξείδιον. Θα με λησμονήση, άφου δεν με βλέπει. Είνε παρπάνω από δεκαοκτώ χρονών και όλοι τό ειζεύρουν ότι έχει την πλουσιώτεραν προικα από όλας τάς νέας της Λιθάρας. Και μήπως της είπα εγώ τίποτε καμμιά φορά; Όσα λόγια της είπα γεμάτα από πίκραν και έρωτα, δεν τά ήκουσε τάχα και από άλλους; Μήπως έλησμονήσεν ότι τό σπίτι μας είνε μικρό, ότι δεν έχω άμπέλια ιδιικά μου, ότι είμαι πτωχός; ... Πώς θα εκλέξη με! ... Τι τρελλός όπού είμαι! Μολονότι τό ειζεύρει ότι την άγαπά, εξακαλουθει να χαμογελά τό ίδιο εις τούς άλλους όπως και εις έμέ, και τό χέρι της δεν έτρεμε μέσα εις τό δικό μου. Όταν έτραγωδούσεν, έρριπτε τό βλέμμα της εις έμέ άδιάφορα όπως και εις τούς άλλους

καὶ τὰ μάτια τῆς δὲν εἰδειχάν καμμίαν ταραχήν ὅταν ἀντίκρυζαν τὰ ἰδικά μου. Διόνυσα, θὰ σὲ χάσω! καμμίαν ἡμέραν θὰ ἐπιστρέψω καὶ θὰ σὲ εὐρῶ ὑπανδρευμένην μὲ ἄλλον. Θὰ σὲ χάσω!

Ὁ Σπυρίδων ἐπανάηθε μετὰ ὀκτῶ μῆνας καὶ οἱ φίλοι του, οἵτινες εἶχον μεταβῆ μέχρι Κορίνθου πρὸς ἀπάντησίν του δὲν τῷ ἔκαμον ποσῶς λόγον περὶ τῆς Διονύσας. Οὐδ' αὐτὸς ἐτόλμησε νὰ προσφέρῃ τὸ ὄνομά τῆς· ἐνόει τὴν φοβερὰν σημασίαν τῆς σιωπῆς ἐκείνης καὶ ὅτε διέκρινε μακρόθεν τὰς πρώτας οἰκίας τοῦ χωρίου ἠγνῶει ἀκόμη ὁποῖαν ἐκ τῶν δύο συμφορῶν ἐμελλε νὰ μάθῃ, ὅτι ἀπέθανεν ἢ ὅτι ἐνυμφεύθη ἡ Διονύσα.

Ἡ Διονύσα εἶχε νυμφευθῆ ὁ ἐξαδελφός τοῦ Σπυρίδωνος Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Παναγιώτη, ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν αὐτὴν ὡς σύζυγον, καὶ κατῴκει νῦν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ἀκούσας τὴν εἰδήσιν τοῦ συμβάντος τούτου, τοῦ ὁποίου μετὰ πικρᾶς ἠδονῆς ἐζήτησε νὰ μάθῃ ὅλας τὰς λεπτομερείας, ὁ Σπυρίδων, οὔτε ὀργὴν ἠσθάνθη οὔτε λύπην σφοδράν, ἀλλ' ἀμετρον ἀποθάρρυνσιν. Ἐσκέφθη ὅτι ὤφειλε πλέον ν' ἀπαρνηθῆ τὸ ὄνειρόν του καὶ νὰ ἐπιδοθῆ εἰς ἄλλο εἶδος ζωῆς. Προσεπαθεὶ νὰ βλέπῃ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον τὴν Διονύσαν καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ συνειθίσῃ νὰ βλέπῃ ἄνευ θλίψεως τὰ συντρίμματα τῆς εὐτυχίας του.

Πλὴν κακῶς ὑπελόγησε τὴν δύναμιν τοῦ χαρακτήρος του καὶ ὑπὲρ τὸ ἄξιον ἔκρινεν ἑαυτὸν ἀναίσθητον νομίσας ὅτι ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ. Ἄτονία τις καὶ κόπωσης ἀσυνήθης κατέλαβον τὴν φύσει δραστήριον αὐτοῦ ψυχὴν, ὁσάκις δὲ ἀπετόλμα νὰ συμμετάσχη ἀκόμη τῶν διασκεδάσεων τῶν φίλων του, ἀόριστος τις μελαγχολία τὸν ἠνάγκαζε ταχέως νὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτάς. Ταυτοχρόνως δὲ ἀσυνειδήτου τινὸς μεταμορφώσεως ἀπέκτα αἰσθήματα ὅπως νέα δι' αὐτόν. Ἡ φλογερὰ ψυχὴ του, ἣτις ἐφέρετο ἄλλοτε ἀκατάσχετος πρὸς τὴν δράσιν, συνκεντρου νῦν πάσας αὐτῆς τὰς δυνάμεις πρὸς ἓνα ὑψηλότερον σκοπὸν. Ἐξέπλάγη ἰδὼν μετ' ὀλίγον περὶ αὐτὸν φίλους, οὓς ἐν ἀρχῇ δὲν εἶχε προσέξει καὶ οἵτινες ἐγέναντο βαθμηδὸν οἱ ἐπιστήθιοι, πρὸς οὓς ἀνεκοῖνου τὰ αἰσθήματα τῆς ὀδύνης του. Διὰ πρώτην φοράν ὁ κόλπος, ἀργυροῦς ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ πρωϊνοῦ ἡλίου καὶ γλαυκῆς κατὰ τὰς ὥρας τῆς μεσημβρίας, ἔσχε δι' αὐτὸν σημασίαν ἀφανῶν καὶ βαθεῖαν, τὴν ὁποῖαν ἐνόησεν. Ἐμβόος ἐνίοτε παρενοχλοῦσθαι διὰ τοῦ βλέμματός τοῦ μεταβαλλόμενον τῶν νεφελῶν σχήμα· εἰς τὴν μνήμην του ἀπετυποῦντο αἱ ἀρμονικαὶ γραμμαὶ τῶν ὀρέων τῆς Στερεᾶς, ἀτινα ἡ δύσις περιεκάλυπτε διὰ ῥοδίου πέπλου, καὶ ἐθλίβετο βλέπων δένδρον ἀφυλλον καὶ κεκαυμένον ἠδῆ.

Μετὰ μικρὸν εἰς ὄλους ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ Σπυρίδων εἶχε μεταβληθῆ ἐντελῶς· οἱ δὲ σύντροφοί του, οἵτινες τὸν ἐνόμιζον θαρραλεώτερον, ἔλεγον ὅτι κατείχετο ἐκ τῆς νοσταλγίας τῆς ἀποδημίας. Ὁ Σπυρίδων δὲν τὸ ἠρνεῖτο καὶ τὰ εἰρησε φυσικῶς

ὅτι δὲν ἐνόουν τοὺς στοχασμούς του. Ὁ ἔρωσ εἶχεν ἀνυψώσει τὸ πνεῦμά του τόσον ὥστε εὐρίσκετο ἀπομεμονωμένος.

— Ἐξ ἄλλου ἔχουν δίκαιον, ἔλεγε, καὶ ἔπρεπε νὰ μὴ ἐπανεέλθω. Τί γόητρον ἔχει πλέον δι' ἐμέ ἡ Λιθάρα; διατί νὰ ζήσω ἐδῶ; Ἡ Λιθάρα τώρα εἶνε ἔρημος δι' ἐμέ. Δύναμαι πλέον νὰ ζήσω πλησίον ἐκείνης καὶ χωρὶς ἐκείνης;

Μόνη ἡ Διονύσα δὲν ἠπατάτο ὡς πρὸς τὴν θλίβεράν ταύτην μεταμόρφωσιν. Αἱ γυναῖκες ἔχουσι λεπτοτέραν αἰσθησιν, χάρις εἰς ὀρμέφυτόν τινα εὐπλαγχχνίαν ἀναζητοῦσι καὶ ἀνευρίσκουσι τὴν ἀπόκρυφον τῆς ὀδύνης αἰτίαν. Αὐτὴ μόνη διέγνω τὸ αἴτιον τῆς θλίψεώς του καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, καθ' ἣν ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ γάμου τῆς, κατείχετο ὑπὸ τῆς τοιαύτης ἀνησυχίας καὶ προσεῖχε περισσότερο ἀπ' ὅσον ἐφαίνετο νὰ ἴδῃ ποῖαν ἐντύπωσιν θὰ ἐνεποιεῖ ἡ εἰδήσιν εἰς τὸν Σπυρίδωνα κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του.

Πρὸ πολλοῦ ἐγίνωσκεν ὅτι τὴν ἠγάπα ἂν καὶ δὲν εἶχε τολμήσει ποτὲ νὰ τῇ τὸ εἶπῃ ἠσθάνετο ὅτι εἶχε κατανοήσει πληρέστατα τὸν ἔρωτά του, ὅτι δὲν εἶχε δεῖξει πρὸς αὐτὸν ἀπαρέσκεϊαν καὶ ὅτι ὑπῆρχεν ἡδῆ μεταξὺ τῶν ἀπὸ τῆς περισσότερον ἢ ὑπόσχεσις, ἀνέκφραστοις ὑποχρέωσις. Ἐν τούτοις εἶχε νυμφευθῆ τὸν Κωνσταντῖνον, ὄχι ἐξ ἔρωτος, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀδιαφορίας ἀθῶας νεάνιδος, ἣτις θεωρεῖ τὸν γάμον ὡς ἀπότομον μεταλλαγῆν τοῦ βίου τῆς καὶ διαβλέπει ἐν αὐτῷ τὸ γόητρον τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χειραφετήσεως, ἣν πρὸ πολλοῦ ὄνειροπολεῖ. Ἄλλως τε ὄλοι τὴν ἠνάγκαζον εἰς τοῦτο· οἱ συγγενεῖς τῆς τὴν παρεκίνουν, ὑποδεικνύοντες εἰς αὐτὴν τὰς ἐκ τοῦ γάμου τούτου ὠφελείας. Τῇ ἔλεγον ὅτι θὰ ἐγίνετο πλουσία, κυρία τῶν μᾶλλον καρποφόρων ἀμπελώνων καὶ τοῦ μεγαλειότερου κήπου τῆς Λιθάρας. Ὁ Σπυρίδων ἦτο πτωχός· ἀλλ' ἡ νεαρὰ καὶ ἀπειρος ἀκόμη καρδιά του δὲν ἐπέισθη ἐκ μόνης τῆς ἰδέας ταύτης. Ἐντύπωσις τις διάφορος, ἣτις πάντοτε τὴν ἠνάγκαζε νὰ μὴ ἐπιφυλακτικῶς καὶ τὴν ἐτάρασσε ἀμα, τὴν παρεκίνησεν ὀριστικῶς νὰ παραιτηθῆ αὐτοῦ. Ἐνῶ ἠσθάνετο ὅτι τὴν εἰλκυε καὶ ἐφέρετο ἀκουσίως πρὸς αὐτόν, ἀπεθαρρύνετο ἐκ τοῦ βλέμματός του· οἱ τρυφεροὶ λόγοι ἔθνησκον ἐπὶ τὰ χεῖλη τῆς πρὶν ἐξέλθωσι τοῦ στόματός τῆς. Ἐρως ἀληθῆς καὶ φλογερὸς δὲν ἦνε τὰς ψυχὰς των. Τῇ ἤρθε καὶ τῇ ἀπήρθε ταυτοχρόνως ὁ νέος ἐκείνος ὡς ἐκ τοῦ χαρακτήρος του, τὸν ὁποῖον τὸ ἀπλοϊκόν της πνεῦμα δὲν ἠδύνατο ἀκριβῶς νὰ ὀρίσῃ. Δὲν ὁμοιάζε πρὸς τοὺς ἄλλους. Βεβαίως κατὰ τὰς περιπετειᾶς τῶν ταξιδιῶν του εἶχε μάθει πολλὰ καὶ μορφωθῆ ἐπαρκῶς· ἔσως ὅμως ἐκ τῶν σχέσεών του μετὰ τῶν ναυτικῶν, ἀνθρώπων διεσθαρμένων καὶ χυδαίων, εἶχεν ἀποκτήσει τὴν δυσπιστίαν. Ἐν τῇ ὄψει του δὲν ἐφαίνετο ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἀθρότης ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ζήσαντος πάντοτε μετὰ τῶν οἰκείων του. Ἡ Διονύσα, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ διατί, ἐφοβεῖτο τὴν πρόωρον του ὀριμότητά.

Ἐμαθε τὴν ἐπάνοδον τοῦ Σπυρίδωνος

μετὰ πολλῆς ἀνησυχίας. Καὶ πάντοτε μὲν τὸν εἶχεν ἴδει ἠπιον, δεῖλον μάλιστα πλησίον τῆς, ἀλλὰ γινώσκουσα ὅτι ἦτο ἱκανὸς νὰ καταληφθῆ ὑπὸ μακιδῶδους παραφορᾶς, ἐφοβεῖτο. Μόλις ὅμως τὸν εἶδε τόσον μεταβεβλημένον, ἠσθάνθη βαθύτατα πρὸς αὐτὸν οἶκτον. Δὲν ἠνείχετο κατ' οὐδένα τρόπον νὰ βλέπῃ αὐτόν, τόσον ἀγαθὸν καὶ γενναῖον, πάσχοντα, ἐξ αἰτίας τῆς, ἐνῶ ἐπόθει νὰ τὸν ἴδῃ εὐτυχῆ καὶ παρηγορημένον. Ἐπάσχεν ἐκείνος χωρὶς νὰ παραπονῆται, καὶ αὐτὴ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι ὅπως καταπραῦνη τὸν πόνον του.

Ἐσπέραν τινὰ ἐνῶ αἱ οἰκογένειαι τοῦ Σπυρίδωνος καὶ τοῦ Κωνσταντῖνου εὐρίσκοντο συνθηροισμέναι εἰς τὸ παραλίον χάριν τῆς ἐορτῆς κοινῶς συγγενῶν των, εὐρέθησαν ὁμοῦ καὶ ὁμίλησαν πρὸς ἀλλήλους. Εἰς τὴν Διονύσαν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ μεταλλαγῆ τῆς φωνῆς του, δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ τῷ τὸ εἶπῃ· ἀπεμακρύνθη ἀπ' αὐτοῦ χωρὶς νὰ τῷ ἀποτίνη ἓνα κἄν λόγον παρηγορίας, χωρὶς κἄν νὰ τὸν κυττάξῃ. Ἀπέναντι τῆς ὀδύνης καὶ ἀπογνώσεως εἰς μόνος λογισμὸς ἐπήρχετο· εἰς τὸ πνεῦμά τῆς, εὐπλαγχχνίας καὶ στοργῆς εἰλικρινούς, τὸν ὁποῖον ἐφοβεῖτο νὰ ἐκδηλώσῃ. Ἐπόθει εἰ δυνατόν, νὰ τῷ ἔλεγε κρυφίως μὲ ὕφος ἀγνὸν προσευχῆς: «Μὴ μὲ ἀγαπᾶς, σὲ ἐξορκίζω, μὴ μὲ ἀγαπᾶς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον».

Τὴν παρεκάλεσαν νὰ μέλψῃ ἐν τῶν ἐχωρίων ἐκείνων παλαιῶν ἀσμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἦτο καταλληλοτάτη ἡ γλυκεῖα καὶ περιπαθῆς φωνὴ τῆς. Ἐκάθησεν ἐμπροσθεν τῶν ἀκροατῶν, στρέφουσα τὰ νῶτα πρὸς τὴν θάλασσαν, ἣς τὰ κύματα ἐθνησκον ἠρέμα παρὰ τοὺς πόδας τῆς σχεδόν. Εἶχεν ἐκλέξει ἄσμά τι σοβαρὸν, πένθιμον, ἐκ τῶν ψαλμοῦδων ἐκείνων, τῶν ὁποῖων τὴν καλλονὴν, τὸ ἀνέκφραστον γόητρον δὲν δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ ἐννοήσωμεν, ὅταν τὰς ἀκούωμεν μακρὰν τοῦ κυανοῦ ἐκείνου κόλπου, μακρὰν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ὀρέων, ἀτινα τὰς ἐνέπνευσαν.

Σιγὴ τελεία ἀποκατέστη· πάντες ἤκουον καὶ κατεῖχοντο ἀνεπαισθῆτως ὑπὸ τῆς ἀκατανικήτου γοητείας τῶν ἤχων τῆς θλίβερας ἐκείνης μελωδίας, ἣτις μόνη ἀντήχει ὡς ὑστατὸν ἄσμα πηνοῦ ὑπὸ τὸ στερέωμα ἐν τῇ γαλήνῃ τῆς ἐσπέρας. Ἡ Διονύσα ἐφαίνετο ὠραιότερα. Ἦτο ὠχρὰ ἐνῶ ἔψαλλε καὶ οἱ μεγάλοι μαῦροι ὀφθαλμοὶ τῆς χαῦνοι καὶ ὑγροὶ ἐκ τῆς συγκινήσεως ἀπέδιδον εἰς τὸ ἀγνόν της πρόσωπον ἀγγελικὴν ἔκφρασιν. Ὁ Σπυρίδων κατείχετο ὑπὸ ἀρρήτου συγκινήσεως θεωμένους αὐτὴν· αἱ ὀλίγαι ἀπομένουσαι αὐτῷ δυνάμεις τὸν ἐγκατέλιπον· ταραχὴ τις, ὅπως ἀσυνήθης διὰ τὰς τραχείας ἐκείνας φύσεις, κατέλαβε τὴν ψυχὴν του· ἤκουεν ἐν λυπηρᾷ ἐκστάσει, καὶ ὅτε εἰς τὸ μέσον τοῦ ἔσματος τὸ βλέμμα τῆς Διονύσας ἔπεσεν ἐπ' αὐτοῦ, ἐφρικίασεν ἡ νεαρὰ γυνὴ ἰδοῦσα δύο δάκρυα λείβοντα τὰς παρειὰς του.

[Ἐπεται τὸ τέλος].

(Paul d' Etournelles de Costant)

κατὰ μετάφρασιν X. A.